

ранок не лишав за собою жодної крихти, яку могла б бережно відкласти у світлий куток пам'ять. Можливо, тому та вежа на будинку навпроти й зайняла в уяві хлопчика стільки місця — бо до неї там було надто пусто. У вежу можна було поселити й батька — вона була настільки ж близькою та далекою Славі, як і він.

Минуло ще трохи часу, і зі Славою трапилось те, що неминуче стається з усіма дітьми, — він виріс. Будинок, чи то як його гордо називали самі мешканці «спецпроект», вже перестав бути новобудовою. Сусіди або виїжджали з багатоповерхового міста, поступаючись місцем молодим любителям тихого центру, або просто старішали. Трамвай перестав їздити вулицею Саксаганського, і замість його постукувань та дзвону квартири наповнилася звуками сигналів авто й заведених у заторах моторів.

Змінювалося все, крім вежі навпроти. Луска на бані докірливо тьмяніла. Будинок під нею так і стояв закинутим. Сліпі леви й далі не відали, що коїться у світі.

Було кілька кволих спроб то розпочати реставрацію, то передати дім у руки приватного власника. Та неодмінно знаходилася група активістів, яка приходила захищати право будинку бути зруйнованим течією часу.

Вже у старшому віці Славу дивувало те, що вікна вежі вціліли, а на її фасаді, як і на фасаді самого будинку, не з'явилося жодного графіті. Будинок з вежею оминали і люди, і час. Та потім змінилося все — і для людей, і для часу, і для будинку з вежею.

Прийшла війна.

Розділ перший,

у якому ми дізнаємося фірмовий рецепт забуття від Слави

Високий чоловік років тридцяти п'яти, який міг би здатися і молодшим, якби не застигле в напруженості обличчя, стояв перед сходами гастроному в одній із найлюдніших частин Саксаганського. Якщо придивитись до нього, то увагу обов'язково привернуть сині очі. Не кольору звичної блакиті, а такого насиченого відтінку, ніби художник відмовився йти на компроміс із реальністю й не розбавив фарбу перед малюванням.

Натомість волосся насиченості не вистачало. В тіні воно могло здаватися чорним, а от на сонці неочікувано отримувало золоті відблиски. Обличчя мало класичні правильні риси — і тільки ніс підвів легкою горбинкою, привіт з однієї запеклої футбольної гри, коли замість лупити м'яча хлопці почали мутузити один одного.

Безумовно, жінкам було б приємно затримати погляд на такому обличчі й завмерти від краси його очей. Раніше так і бувало. Та тепер, коли будь-хто дивився на Славу Стешенка, — неодмінно опускав очі й бачив підвернуту догори пусту праву штанину. І погляд завжди ставав жалісно-співчутливим.

От і зараз він відчував на собі погляди. Та намагався вдавати, що насправді всім до нього байдуже. Можливо, люди довкола просто насолоджуються травневим теплом, яке нарешті прийшло на зміну незвично колючому вітряному квітню.

Життя довкола кипіло. Так, кипіло — найвдаліше слово, подумав собі Слава. Бо відчував, як температура тіла поволі зростає й спека затоплює неначе зсередини, заважаючи йому вільно дихати.

Панічна атака — так це називав Ігор Олександрович, його психіатр. Про щось таке Слава чув із фільмів, але не думав, що відчуття малозрозумілих слів можуть бути настільки реальними.

Вдих-видих. Слава заплющив очі, зосередившись на внутрішньому голосі, аби шум довкола стихився. То був голос його мами — хвалив за оцінки, промовляв ласкаві слова, ніжно сміявся у відповідь на дитячі жарти сина. Все, що цей голос не робив за маминого життя.

Ще вдих-видих. Навіть із заплющеними очима Слава відчував промені сонця, які силувались бути побаченими. Відчував тепло на шкірі, а не всередині себе — і серце поступово уповільнювало свій дикий біг.

«Нормально відчувати розгубленість та пригніченість, — згадав він слова психіатра. — Головне — пам'ятай, що завжди можеш повернутися сюди».

Синя розбавлена фарба на стінах, у яких захована тисяча й одна трагедія війни. Ліжка з провислим дном і матраци, які увібрали піт, сечу та страх тих, хто, як і Слава, вийшли вдавати, що можуть жити далі. А ще запах — так пахне відчай, так пахне німе горе. І слова, які неможливо промовити вголос, теж пахнуть, як там.

Повертатися в дурку Слава точно не хотів. І вже це додало йому сил опанувати себе.

Ще вдих-видих — і він нарешті розплющив очі.

Життя кипіло. Вулиця Саксаганського, яку він пам'ятав з дитинства, наче й не змінилась, але мала вже зовсім інший вигляд. Переїхавши звідси півтора десятка років тому, Слава, періодично навідуючись, спостерігав безліч метаморфоз.

Коли в моді були кальянні, Саксаганського була забита Нооккаh-барами. Коли всі масово змінили перукарів на барберів — кальянні виїхали, звільнивши місце барбершопам. Наливайки з високими столиками всередині перетворились на винні бутики, а ті ще за кілька років стали поштовими відділеннями. Старий радянський готель трансформувался в коворкінг. Другою лінією за старовинними будинками виростили багатопверхові скляні одоробла із сучасними назвами. Все зникало без сліду, все виникало нізвідки. А фасади, які пам'ятали більше за людей, терпіли й терпіли.

— Братішка, може, поміч нада? — Слава зрозумів, що завмер перед сходами в гастроном, коли здоровенний хлопчина років тридцяти співчутливо поглянув на його милицю й рясний піт на обличчі.

— Нogu позич, — грубувато відповів Слава здоров'яку, але не пожалкував про це, навіть коли той трохи ображено стелував плечима й буркнув щось під ніс.

Після ампутації правої ноги аж до стегна Слава не втомлювався придумувати нові й нові жарти, здебільшого неісторичні, про нижні кінцівки. Психіатр визначив це як відновлювальну функцію його психіки. І потай Слава вважав це ще одним аргументом на користь того, що ніяка дурка йому не була потрібна.

Без позиченої ноги було нелегко. Особливо ходити в найближчі до дому магазини за горілкою — протез Славі поки не світив, а вибиратись на сходи з милицею вправно ще не навчився. Йти ж у ті два сусідні магазини без сходів він сьогодні не міг, бо був там днями. Зрештою, Слава ще не опустився так низько, щоб купувати алкоголь в одному й тому самому закладі надто часто.

«Йй-богу, треба просто замовити доставку кур'єром. Одразу кілька пляшок, і тому», — подумалось чоловіку. Та глибоко в душі він тримався правила: не берегти вдома алкоголь більше від тієї дози, після якої стає не-

адекватом. І хоча раніше такого за собою не помічав, після війни все частіше розумів: багато в ньому стало іншим. Набагато більше, ніж відсутність ноги.

Вчорашні дріжджі вимагали якнайшвидшої поліровки. Тож Славі довелось негайно обирати між компромісами із совістю й жалюгідністю. Із совістю було вкрай важко, тому чоловік обрав жалюгідність. І почав свій підйом до гастрономічних вершин.

У магазині, де завжди чомусь пахнуло копченою ковбасою, він трохи порозглядав холодильники-вітрини з тістечками й сиром. Дочекався, поки нікого, крім них із продавчиною, не лишилося, і підійшов до каси.

— Вам як завжди? — грайливо спитала огрядна білява дівчина років тридцяти з яскраво червоними губами, чие ефектне декольте незмінно прагнуло радувати покупців чоловічої статі й надокучати покупцям жіночої.

«Ну ось і дожився до цього моменту», — кисло подумав Слава й зрозумів, що відтепер всі його шифри зі зміною магазинів для купівлі алкоголю більше сенсу не мають. Він кивнув продавчині, й та поплила вздовж вітрини.

За кілька хвилин на прилавку стояли дві банки нефільтрованого пива та пів літра горілки.

— Гарна пам'ять у вас, — сказав білявці Слава, і в тої неочікувано почервоніли щоки.

— Вас складно не запам'ятати, — бовкнула вона, і Слава спохмурнів ще більше. Побачивши його реакцію, дівчина поспішно додала:

— У вас очі такі... необичні! Ну й вопше...

Раптом приємний чоловічий голос оголосив: «Увага! Повітряна тривога! Прямуйте до укриття!» Одночасно за вікном гастроному завилла сирена. Продавчиня схопила мобільний телефон і буркнула:

— Клята русня!..

Потім кинула винуватий погляд на Славу та його ногу:

— У вас, мабуть, ще більше причин їх клясти.

Слава мовчки розплатився й пішов до виходу. Раптом озирнувся, наче щось забув:

— Дякую.

— Це я вам дякую. Ви ж захисник наш? — допитливо кинула погляд на його милиці продавчиня.

— А... Та ні... Це таке... Аварія.

Лишивши розгублену дівчину за прилавком, Слава попрямував до сходів, щоби вже менш жалюгідно спуститись із гастрономічних вершин.

***

Поки Слава дістався квартири, вже дали відбій тривоги. Мабуть, знов імітація пусків — ворог любив полякати перед справжнім ударом. Ну й розвідати розташування протиповітряної оборони, аби обійти її.

«Значить, днями буде обстріл», — меланхолійно подумав Слава.

Світло-бежева кухня, яку Слава подарував матері зі свого першого серйозного проекту десять років тому, мала занедбаний вигляд. Плита благала про ретельніший догляд, витяжку слід було відмити від крапель жиру, поверхні та дверцята поступово змінювали свій колір на коричневий. Тут було брудно рівно настільки, щоб стидатись показати гостям. Але не настільки, щоб було огидно сидіти більшу частину дня самому.

Кілька келихів та стопок переїхали жити із шафок на стіл. Танцювати досить невеличкою кухнею на одній нозі було незручно. А хапатися щоразу за милиці, коли треба потягтися за дрібницею, — швидко набридало. Саме кухня стала для Слави стратегічним пунктом дислокації у великій пустій квартирі. Тут він віддавався забуттю.

Рецепт забуття від Слави Стешенка був дуже простим. Можна сказати, навіть банальним.

Пити треба починати в обід. Для старту щось легке — наприклад, пиво. Слава віддавав перевагу нефільтрованому, тому починав «забіг» із нього. Першу банку можна випивати швидко. А другу — вже слід розтягувати під сигаретку на балконі, під якесь кіно по теліку, під гортання стрічок соцмереж.

Поки закінчувалась друга банка — нагрібало. Не сильно, а до приємного запаморочення. Після цього Слава лягав трохи передімати. Найбільшою перевагою цієї дримоти було те, що під час неї він практично ніколи не бачив сні.

Після того, як покуняв, можна було й поїсти. Хоч Слава й умів нівроку готувати, останнім часом він не заморочувався. Смажена картопля з магазинним квашеним помідором — нікчемною пародією на соління його покійної бабусі. Інколи — смажене куряче стегно. Та найчастіше — яєчня з кетчупом.

Після повернення зі Сходу смак до їжі в Слави відбило. Раніше він міг називати себе гастротуристом і в усіх сорока трьох країнах, у яких встиг побувати, пишучи колонки та знімаючи тревел-блоги, неодмінно насолоджувався місцевою кухнею.

Величезна паелья та флан на десерт у Барселоні, марокканська харіра, грецька мусака, ісландська бараняча голова свід, гарячі бан хео у В'єтнамі, шведський кров'яний пудинг — Слава смакував навіть ту їжу, яка йому не подобалась. Зазвичай він їв подалі від туристичних місцин, у якомусь непримітному генделику, куди ходили місцеві. Це був його метод вивчати нову країну — розділяючи страви поряд із тутешніми жителями.

А зараз йому було байдуже до їжі, як до того, що може приносити насолоду. Чи то через той випадок, коли Слава на позиції розтягував дві банки консервів і півтора літра води на п'ять днів. А може, просто тому, що насолоду не приносило вже нічого. Алкоголь — теж.

Просто він розмивав небажане. І ця нечіткість, здавалося Славі, рятувала останні клепки в його голові.

Тож після сніданку на обід він зазвичай починав наступний етап свого шляху до забуття й наливав перші п'ятдесят грамів. Після цього думки найчастіше ставали яснішими, кольори — насиченішими, і з'являлось бажання робити бодай щось. Здебільшого вдавалось спромогтися на такі подвиги, як завантаження пральної машинки чи миття посуду. А інколи він навіть телефонував сестрі після цього.

— Вчора приходила Михайлина Степанівна. Ти знов їй не відкрив! — казала Оля, і навіть за кілька тисяч кілометрів, які розділяли Київ і Торонто, Слава чув занепокоєння в її голосі.

— Я десь гуляв, ми з нею розминулись, — бадьоро брехав він, розуміючи, що сусідка Михайлина Степанівна була відряджена сестрою, аби доповісти, як тут Славі ведеться насправді.

— Вона бачила, як ти повертався додому, — тиснула сестра.

— Їй вісімдесят, в неї із зором погано. І взагалі, що ти пасеш мене, як семирічного? — огризався Слава. — Ти більше не маєш доповідати матері, чи я поїв та покакав.

Після таких розмов, а їх вже було не менше десятка, Оля ображалась і кілька днів не писала й не телефонувала. Та комплекс старшої сестри брав над нею гору, і Михайлина Степанівна обов'язково підіймалася зі свого третього поверху тарабанити у двері Слави.

З початком війни Оля з двома дітьми виїхала з України, а Слава, навпаки, повернувся. Новина про вторгнення застала його на Кіпрі. Вже ввечері 24 лютого він летів до Бухареста. Кожна хвилина польоту здавалась нескінченною, наче що швидше Слава повернувся б додому, то швидше закінчилася б війна.